

„Amiket nem tudhat rajtam kívül más”

Beszélgetés Basilides Alizzal

GUNDA-SZABÓ DÓRA

Kevesen ismerték olyan közelről Tamási Áront, mint ő. Tizenöt évig a felesége volt. És mégis, évtizedekig nem beszélt nyilvánosan az emlékeiről. Lezárta azt a korszakot, és utána számára egy másik élet következett. Most mégis az elbűvölő Basilides Aliz nappalijában beszélgetünk, aki hihetetlen derűvel és nyíltsággal mesél: „Arra jöttem rá, hogy nincs jogom bizonyos dolgokról hallgatni. Ez nem szereplés, hanem vannak dolgok, amiket nem tudhat rajtam kívül más. Hát akkor miért ne mondjam el?” A falak zsúfolásig tele festményekkel, ahogy az egyes képéknél, úgy egy-egy emlékéknél is órákig elidőzhetnénk. De ez mégsem galérialátogatás. Mert Aliz néni messze nemcsak Tamási Áron miatt érdekes...

Lehet irigyelni a művészfeleségeket?

Én nem voltam a szó igazi értelmében vett „művészfeleség”. Főállású írófeleség voltam, úgy éltem, olyanok voltak a napjaim. Este fél tízkor, mikor Tamási Áron elkezdett dolgozni, én akkor tettem-vettem. Soha nem bocsátom meg magamnak, hogy nem tanultam meg két nyelvet, mert elszórtam az időt. Ő kettő tájban bejött, amit leírt, azt felolvasta nekem és utána mondta, hogy most menjünk el. Nem lehetett máshova menni éjjel, csak egy Pipacs nevű bárba. Az '50-es években az egyetlen hely volt, ami nyitva volt ilyen késő éjjel. Átmentünk, gyalog, be a belvárosba. Ő ott jól érezte magát, kioldódott, ivott. 5 órakor főztek egy isteni bablevest, azt mindig megettük, amikor ott voltunk. Szépen bezártak, mi pedig hazamentünk, lefeküdtünk, és 12 tájban ébredtünk. Hát, tényleg nem lehet azt mondani, hogy ez egy rendes élet. Talán egy írófeleség élete. Egy percre sem voltam úgynevezett „művészfeleség”. Ez így adódott.

Másrészt művész családba született...

Amikor elkezdtem totyogni, akkor a labdát Oláh Gusztáv operarendező dobta, és Szalay Karola táncosnő kapta el. Művészek között nőtettem fel. Apám, Basilides Sándor festő, nagybátyám, Basilides Barna festő, másik nagybátyám, Basilides Ábris filmrendező. Harmadik nagybátyám, Basilides Zoltán színész. Nagynéném, Basilides Mária énekesnő, aki mai napig az életem nagy élménye. Tőle tanultam meg, hogy milyen végtelen egyszerű lehet egy nagy művész; hogy milyen háziasszony, hogy milyen anya. Természetesség, végtelen egyszerűség jellemezte, de amikor megszólalt, akkor az a páratlan szépségű hang és intelligencia áradt belőle. Ezt nem is tanultam, hanem belém ivódott.

Mikor megismerkedtek, Tamási Áronban sem a művészbembert látta?

Ilyen környezetben nekem Áron nem jelentett újdonságot, olyan értelemben, hogy én most megismerem egy nagy embert. Hanem megragadott, igazi vonzó férfi volt. De tényleg, magával ragadó egyéniség. És én már rajongtam érte. A *Szép Domokos Annát* előadtam egy szavalóversenyen mint prózaverset. Mert az. De nem annak írta.

Basilides Aliz (Vermesné Basilides Aliz tulajdona)

A megismerkedésük történetéről homályos dolgokat lehet tudni és szinte mesés részleteket: szilveszter éjszaka, fehér galamb...

Őn hogyan fordította le, hogyan értelmezte ezt a novellát?

Vendégségben volt nálunk egy szobrász, Huszár Imre, aki húsz évig élt Párizsban és egy Mágori Varga Béla nevű, székely származású festő. Huszár Imre azt találta mondani, hogy Jean Giono mennyivel nagyobb író, mint Tamási Áron. Én akkor voltam 17 éves, a világon minden az enyém volt, és kikeltem magamból, hogy hol ír le Jean Giono olyat, hogy „Énlaka felett, a Firtos lova hátán, lehajtott fejfel elaludt a Gondviselés. / A havasi faluk háta mögött az égnek egy zord gondolata beléhullott az erdők méhébe, s rá felzúgott a csend.” (Tüzet vegyenek! GSzD) Hát ez költő, a Jóisten áldja, miről beszélünk? Ebben a légkörben Mágory Varga azt mondta, hogy ha maga ennyire oda van Tamásiért, akkor én bemutatom magának. Közös barátoknál, Szántó Györgyéknél találkoztunk, akik apámnak is jó barátai voltak és Áronnak is. Anyámmal érkeztünk. Ahogy bementünk, fölállt a kanapéról, elénk jött, utána odavezetett a kanapéhoz, mellém ült, és egész este beszélgettünk. Az érettségi évében voltam decemberben, és a terveimről kérdezett. Mondtam, hogy megnyertem egy szavalóversenyt, aminek a nyertese a főiskolára mehetett. Nem szólt egy szót sem. 11-kor jöttünk el, elkísért bennünket az autóbuszig. Másnap elmentem az iskolába, és amikor hazaértem, ott várt anyám egy csomaggal, ami tőle jött. Felbontottam, egy könyv volt benne, a *Zöldág*, Ongotának dedikálva, egy levéllel. Volt benne egy tüneményes mese, egy mese a napról, aki elment a holdhoz, hogy a csillagok közül feleséget válasszon magának, és rátalált egy Alizienza nevű csillagra. De a csillag szomorú volt, mert a nap mellett az ő ragyogása elhalványult. Visszament a csillag a holdhoz és elmondta, hogy őt zavarja, hogy a nap mellett ő nem ragyog. Akkor a hold azt kérdezte szomorúan, hogy vissza akarod kapni a helyedet? És mondta, hogy igen. „Így történt aztán, hogy a nap minden éjszakán elborult, a csillag pedig szerelmi bánatban remegett. Sem éjjel, sem nappal nem voltak boldogok.” Ez volt a novella. Ezt küldte. Éjjel megírta, postanyitáskor föladta, s mire én megérkeztem délben, ott várt a csomag.

Egyértelmű volt, hogy mi történne, ha én színésznő lennék. Nagyon igaza volt, ismerve a színházi világot, tudta, hogy az nem az enyém, én ott tönkrementem volna. De ő csak a két-tönk kapcsolatára utalt. Szilveszter után gyönyörűséges levelet írt, ami tulajdonképpen már a közös életre hívott. Leírja hihetetlen írni tudással, és rá jellemzően; rád bízom magam, mintha a „termőföld egy madárra bízna magát”. Tehát a legnagyobb szerelmes indulatában óhatatlanul kijelölte a helyét: hogy ő a termőföld, és én vagyok a madár.

És a fehér galamb? Olvastam, hogy mikor Tamási a szobába lépett, berepült egy fehér galamb, mesészerűen hangzik...

Később történt, akkor már a menyasszonya voltam. Sokan tartották őt legjobb barátjuknak, Hajnal Imre professzor is, aki nem volt hajlandó velem megismerkedni. Elküldte hozzánk a barátnőjét, aki egy tüneményes nő volt, Bibinek mondták. Én anyáméknál voltam akkor, betegen, és a nagyanyám szobájában feküdtem. Áron meg a társaság bent voltak a műteremben, és Bibi kijött hozzám, hogy megismerjen, és Imrének beszámoljon rólam. Mi azonnal megkedveltük egymást. Ott kint ültünk, egyszer csak nyílt az ajtó, s megjelent Áron egy kis galambbal a kezében, s odahozta hozzám. Elképesztő volt. Berepült az ablakon, Áron odament, megfogta és kihozta hozzám.

A Bodoru című novellát úgy tudni, hogy erről az időszakról, Önről írta Tamási Áron. A „szép és egyetlen leány”, Bodoru a valóságban is eltörte a tükört?

Teljesen igaz volt. Az úgy történt, eltört a madártojás is, eltört a tükör is.

Az öngyújtó tűzköve...

Középen Tamási Áron, jobbra Basilides Aliz (Vermesné Basilides Aliz tulajdona)

Az is elgurult.

Tehát a meseszerű atmoszféra dacára ez mind megtörtént?

Így-így. Ez igaz volt. Már szilveszterkor kérdezte, hogy mikor lesz a születésnapom, és mondtam, hogy februárban. És akkor azt mondta, hogy lehetne akkor az eljegyzésünk? Így is történt. A születésnapomon volt az eljegyzés. Apámnak az volt a kikötése, hogy először érettségizzek le, mert ő azt akarta, hogy egyetemre menjek. Úgyhogy az utolsó érettségi pénteken volt, rákövetkező pénteken az esküvőnk.

Ezek szerint a szülei teljes mértékben támogatták? Nem voltak fenntartásaik?

Apámnak nagymértékben, és el is mondta.

A körülönség?

Az is, hát apámnál idősebb volt három és fél évvel. Most már tudom, akkor nem tudtam, hogy mi lehetett ez bennem...

Hogy Ön mit látott akkor Tamási Áronban?

Ez szerelem volt. Nem merült ki a rajongásban, habár az is volt benne. Egy nagyon-nagyon szép szerelem volt. Teljesen elöntött és viszont. Sőt, ő volt a hangadó. De most jöttem rá öregem, 80 év felett, hogy nekem apám volt a mindenem, a férfitideál. Nem is értettem, miért történt, hogy tele voltam fiatal gavallérokkal, hódolókkal, kérőkkel, és nem tudtam velük mit kezdeni. Áron volt az egyetlen, aki apámat felül tudta múlni. Most jöttem rá. S ez hajtott hozzá. Úgyhogy, amikor apám elmondta Áron és a család előtt, hogy miért nem látja jónak ezt a házasságot, és elhallgatott, akkor én azt mondtam, befejezted? Be – válaszolta. Azt mondtam, hogy jó. Ennekem egyáltalán nem fontos a házasság. Nekem ezzel az emberrel, ha kapok öt évet, akkor az több, mint bármi. Én egy hét múlva odaköltözöm hozzá, és leszek a szeretője. Nekem nem fontos, hogy ez házasság legyen. Ezután nem tudott mit mondani, Áron se, senki. Apám pedig azt mondta, rá jellemzően, hogy: „lányom, levetem a kalapomat, egy szavam nincs tovább”. És apámra jellemző még, hogy amikor tíz év után én eljöttem Árontól, de csak úgy, hogy a cipőm sarka ott maradt a küszöbön, akkor apám azt mondta, természetesen itt helyed van, s a levásztott műteremben volt egy dívány, ami engem várt. Haláláig soha egy szót nem szólt, hogy én megmondtam, vagy hogy igazam lett.

A művészet egy házasságban kötelék vagy elválasztó erő?

Kötélék. Egy születő kapcsolatban vagy egy kapcsolat megtartásában fontosak az együtt felfedezett csodák, a művészet.

Az Önök életében volt olyan, amit együtt fedeztek fel?

Áron készen adott nekem mindent. És énnekem már nem volt más szerepem, mint átvenni ezt. Áron elfogadott, például vett nekem egy lemezjátszót és lemezeket, de olyan nem volt, hogy ő eljött volna velem hangversenyre vagy zenét hallgattunk volna együtt.

Bevonta Önt az alkotói folyamatba? Fontos volt számára, hogy Ön rábólintson?

Igen, nagyon fontos volt számára, sokra tartotta a véleményemet. Nehéz róla beszélni, mert nem volt egyértelmű figura. Tájékozott volt, de nem érdekelték úgy igazán mások munkája. Például írt egy könyvet, a *Zöldág* című regényt. Biztosan tudom, hogy nem olvasta a *Peer Gynt*-öt, biztosan tudom, hogy nem olvasta Maeterlinck *Kék madár* című drámáját. Hát nem. A *Zöldág* története szerint egy falusi legény elindul a falujából, mert kevésnek érzi azt. Elindul, hogy megkeresse a paradicsomi világot. És egy életet rápazarol. Mindenüttl kudarcok érik. Elér Zongota völgyébe, ahol egyszer csak megéri, hogy itt a paradicsom. És vele szembe jön egy Ongota nevű lány. Na, ezt dedikálta nekem mint Ongotának. És a levelében megírta, hogy egy életen át keres egy lányt, és megtalálja, és „akkor megismertelek téged”. És amikor már körülnéz, olyan ismerős az egész, kiderül, hogy a falu határa.

Ön alkotott ebben az időben? Később restaurátorként dolgozott...

Hogy én? Édesem, semmit! Ha bejött a szobába, amikor én Kosztolányit olvastam, akkor elsüllyesztettem az ágy mögé. Dehogy! Ezért jöttem el. Nekem kellett az önálló élet. Talán az történt, hogy ami kimaradt, azt én behoztam, amikor tőle eljöttem. Akkor elkezdtem dolgozni, tanár lettem, rajztanár. A restaurálás később jött, az már egy másik élet volt, az életem teteje.

Egy olyan erős személyiség, mint Tamási, hogyan viselte, hogy '49-től félreállították egészen a Kossuth-díjig? Mi történt pontosan?

A Kossuth-díjat '54-ben kapta, és ez egy vicc, mert pontosan azért a könyvéért, amiért előtte letiltották őt: a *Bölcső és Bagoly*ért. Ezt az időszakot mutatja be a Sipos Lajos szerkesztésében nemrég kiadott *Bölcső a hegyek közt*. Ez a kötet készen volt kiadásra, amikor a kommunista hatalomátvétel történt, és kértek hozzá egy előszót, egy önkritikát, mert bizonyos dolgokat kifogásoltak a múltjával kapcsolatban. Amit ő egy darabig megpróbált, aztán látta, hogy ez nem fog menni. Írt egy olyat, hogy minden becsukódott. Tehát ő választotta. Áron tiszta ember volt. Olyan, mint egy magányos erdélyi szálfá. Nem is erdőben lévő, hanem egy magányos szálfá, aki úgy be volt gyökerezve, hogy úgy élt a koronája, hogy soha semmi nem tudta elmozdítani vagy meglendíteni. (Ezért volt ez, hogy 56-ban őt választották az Írószövetség szószólójának.) Miután megtörtént a Rákosi-féle váltás, egyszer találkozott Rákosival egy fogadáson. Rákosi azt mondta neki, hogy nem tudja elképzelni, hogy milyen élményt, mennyi erőt adott számára, hogy a börtönben olvasta az *Abelt*. Tehát még Rákosinak sem

volt ő olyan idegen, hogy őt eleve kizárták volna. Tamási Áron tiszta ember volt, és ami fontos, hogy nagyon jelentős egyéniség. Külsőre, mindenre. Ha ő politikus lett volna, akkor egy Bethlen Gáborhoz hasonló figura. Nagyon nagy politikai tehetsége volt. Nem politizált, hanem olyan egyéniség volt, hogy nem lehetett kihagyni. Számomra a mai napig egy meghaladhatatlan nagy figura, függetlenül a szerelemtől. S nagyon örülök, hogy velem lehettem az életem egy részében.

Kaland volt ez az időszak vagy küzdelem?

Semmi küzdelem nem volt sehol. Én 19 éves lányként úgy láttam, hogy ha nincs mit enni, akkor nem eszünk. Ha nincs mivel befűteni, akkor ágyban maradunk és összebújunk. Egyszerűen nem érzektem. Ez alkati dolog is, mert én a háború előtt nagyon jó módban éltem. Kiemelt helyen voltam az iskolában, mindenütt az életben. Én attól lettem szocialista gondolkodású, hogy tudtam, hogy ahhoz, hogy én 7-kor fölkeljek, ahhoz a cselédeknek 4-kor be kell fűteni a kályhába, és előtte föl kell hozni a fát, és fel kell vágni. Engem ez rettenetesen zavart és utáltam. Én nagyon nem szerettem azt a rendszert. 45 után óriási nagyot zuhantunk; a bátyáim, nagybátyáim segéd munkások lettek, apám teljesen visszaesett. Semmink nem maradt az ostrom alatt, mi olyan „ügyesen” megcsináltuk, hogy csak rongyok maradtak. Ezt én olyan könnyedén vettem, nem tudom, mi volt bennem. Jól éreztem magam, nem tudott izgatni. Áronnal én egy fél évig éltem azt, hogy Marlborot szívtam, és akkor, amikor a szegénység ideje bekövetkezett, akkor, na bumm, hát akkor nincs luxus. A *Szegénység szárnyait* így dedikálta nekem: „Aliszkának, mindig emlékezve arra, hogy az 1949-53 közötti szegénységünknek ő volt a szárnya”.

Ha Önnek ez nem is jelentett egzisztenciális problémát, de Tamási Áron is ilyen könnyedén kezelte ezt az időszakot?

Egyrészt mélynyomor az, amiből ő jött. A *Bölcső és Bagoly*ban leírja az első munkanapját, érdemes elolvasni. Sarjút szedett az apja kaszálása után. Hát, aki járt már frissen kaszált földön, az tudja, hogy mi lehetett azon mezítláb lenni. De ott nem említi meg, hogy ő mezítláb volt. Azt viszont elmeséli, hogy az egyik vasárnapi misén elől álltak a gyerekek a kőpadlón. Ő próbálta fölvenni a cipőjét, de az a cipő se nem nőtt, se nem lett újabb, főleg nem nőtt, úgyhogy a sarkáig se tudta föl húzni. És akkor mérgében bevágta a kacsák közé, azok mindjárt szét akarták tépni, de látták, hogy nem enivaló, és még ők is ott hagyták. Ő pedig nagyon elkeseredett, hogy mit fognak szólni, hogy mezítláb áll. Nem az bántotta, hogy fájni fog. Fel is szökött

Tamási Áron munka közben, Kolozsvár, 1942. december 18.
(Petőfi Irodalmi Múzeum, a fénykép készítője ismeretlen)

a karzatra, nem ment oda előre, zavarta, hogy nincs cipője. Hogy ez belejárt-e abba, hogy őt a szegénység nem lökte földre, azt nem tudom. Mert derűs maradt.

Másrészt jól éltünk tulajdonképpen. A szűk barátaink hűségesekek voltak hozzánk, és napi rendszerességgel találkoztunk. És ott volt a Kis Royal... a mai napig sem tudom, hogy hi-teleztek-e ott Áronnak. Nem is értem, mert rendszeresen jár-tunk a Kis Royalba, ahol olyan *grandezzával* bántak velem. Egy régi típusú hely volt, ahol régi fajta pincérek voltak, mint az udvartartásokban. Sokszor mikor lementünk, hát a maguk módján a távolságtartás mellett, hány millió jellel tudták ki-mutatni a tiszteletüket irántam. Az elképesztő volt, Áron úgy élvezte. S úgy szerette őket ezért.

A hivatalos válaszuk '64-ben volt, de már korábban kü-lönváltak?

Volt egy időszak, miután én '58-ban elköltöztem tőle, ami-akor megígértem, hogy nem válok el, akármilyen van. Sőt, ő egy idő után visszavárt, és ígérte, hogy minden szabadságomat visszaadja, és soha sem fogja megkérdezni, hogy hol vagyok. Azt mondtam, hogy Áron, ez nem egy együttlét, ennek nincs formája. Te vagy számomra a legjobb szerető, a legjobb társ, a legjobb barát, de nem vagy élettárs. Nem vagy az, akivel együtt élek. Emlékszem erre. Úgy bújtam ki ez alól a búra alól, hogy megroppantam.

Voltak kapcsolatai a házasságuk alatt is?

Öt év után, azt hiszem, hogy igen. Öt év volt, ami tökéle-tes volt, a szegénységnek az öt éve. És amikor ő megkapta a Kossuth-díjat, és kinyílt körülötte a világ, akkor előtörték a nők. Te nem tudod elképzelni, hogy mit tudnak csinálni a nők egy híres emberért. Nemcsak Áronért, hanem az én nagy-bátyámért, Basilides Zoltánért, aki aztán sosem volt egy fér-fiszépség, és tömegével voltak körülötte a nők. Áron körül is rajzoltak a nők, elhalmozták, és ő élt ezzel a kényeztetéssel.

Tamási Áron életmódja szerepet játszott abban, hogy végleg eljött tőle?

Nem volt könnyű eljönni, mert Áronnak egyre több baja lett. Amikor mondtam neki, hogy el akarok válni, akkor rögtön rosszul lett, ágyának esett. Illés Endre, aki Áron tanúja volt, az esküvőnkön azt írta, hogy szép házasság volt: a nehéz, ember-próbáló időkben együtt voltak, csak a dolgok jobbra fordulása után szakadt el tőle a lánya korú asszony. A legközelebbi ba-ráti kör is azt hitte, hogy engem továbbvitt a korkülönbség és a vérem. És meg is szűrdtek a barátaim, Féja Géza teljesen megszakította velem a kapcsolatot, amikor én Áront elhagy-tam, mert teljesen úgy nézett ki, hogy amikor ő beteg volt, és szüksége volt rám, akkor én őt elhagytam. Valamilyen szinten tényleg így volt. Eljöttem, de akkor már eltávolodtam Árontól.

Tehát legalább olyan fontos tényező volt, hogy a fel-nőtté érés folyamatában kezdte egyre szűkebbnek érezni Tamási Áron mindenre kiható személyiségét?

Ez nagyon nagy hatással volt rám. Csak az, amit ő óhatatlanul akart, hogy úgy telepedjen rám, hogy teljesen az ő negatívja le-gyek, az nem ment. Szerettem volna elkezdni a saját életemet.

Középen Basilides Aliz, balra Tamási Áron, jobbra Szabó Lőrinc (Vermezné Basilides Aliz tulajdona)

Az nem okozott nehézséget a házasságukban, hogy ennyire máshonnan jöttek? Hiszen ő egy egyszerű falusi székely családból származott...

Ez teljesen kiegyenlítődött. Ha valaki nagy elme, az előtt térdre borulok a mai napig. Én őt mindenkinél nemesebbnek és nagyobbak éreztem.

A származásával kapcsolatban, a székely gyökerek kapcsán említi Féja Géza, hogy „csupán fűszernek használta a tájszavakat, inkább a székely ésjárást és beszédmódot hozta az irodalomba.” Ez a tömény, lényegre törő beszédmód jellemezte a hétköznapi életben is?

Ezer százalékig.

És volt humora?

Jézus, Mária! Zsigeri humora volt! Bármelyik írásából látszik! Ennek a humornak fontos alkotóeleme volt valami fantaszikus, kortalan játékoság, szavaiban, mozgásában, ami holtáig jól állt neki. Nem bolondozott, nem humorizált soha. Nem bírta a vicceket, nem is mesélt viccet soha. Más típusú volt az ő humora. Egyébként a Féja őt nagyon ismerte, jó ismerője Áronnak.

Barátok voltak?

Féja mindennapos volt nálunk. Egyszer mentünk haza, s útközben kaptuk a híreket, hogy elvitték Déryt, elvitték Eörsit. Mikor hazaértünk 11-re este, két állami autó állt a ház előtt. Úgyhogy, mikor fölmentünk, feljött velünk mindenki, Féja is ott volt. Beszéltük, hogy ezek majd megjelennek, Áronért jöttek. Akkor a fiatalok azt mondták, hogy Áron bácsit ők kiszöktetik a MOM raktáron keresztül hátul (azt nem lehet látni az utcáról), és elviszik. Áron bele is ment, fel is öltözött. Géza azt mondta: „én nem megyek el, én Alizzal maradok”. Tehát ilyen barát volt Géza. Nem mondták meg, hogy hova viszik. Én is kértem, hogy ne, mert én két pofon után megmondom, Géza se tudta. És elmentek, és azok nem jöttek. Aztán kiderült, hogy ez a kezdete volt egy olyan házi őrizetnek, amiben mind a kettőnket megfigyeltek. Nagyon tetszett nekem, halálosan élveztem, hogy mentem az úton és mellettem jött egy szép fekete autó négy emberrel.

Azóta kiderült, hogy sokan jelentettek róla...

Ó, hogyne! Csuda dolgok voltak! Én is megéltém egészen döbbenetes dolgokat. Meg voltunk hívva egy kisebb társaságba. Elmentünk ketten, gyalog, és ott volt egy férfi, ilyen, hosszú, mintha Batthyány Gyula festette volna, elnyúlva, enervaltán, én arisztokratának néztem. Kiderült, hogy a napokban jött ki a börtönből. Ahogy beszélgettünk, József Attilára került a sor, s a férfi azt találta mondani, hogy a költő egy gusztustalan proli származék. Erre Áronból kitört Zeusz haragja, föl is állt, és azt mondta, hogy megyünk haza. A Vermezőn jöttünk át, emlékszem arra, azt mondta, hogy senki nekem József Attilát nem gyalázhatja, akármilyen indoka. Ezt el is felejtettük. Amíg házi őrizetben voltunk, ő közben három kihallgatáson is járt tanúként az íróperben. A harmadiknál azt mondták, hogy véget ért a hathetes házi őrizet, többet nem jönnek. A nyomozás kiderítette, hogy valóban nyíltan csinált mindent, tehát semmi eltitkolt szerepe nem volt '56-ban, sem máskor. És akkor lejátszottak neki felvételeket, többek között ezt a beszélgetést, ami föl volt véve magnóra. Soha nem fogom megtudni, hogy ki vette fel a társaságból.

Felmerült a származás. Németh László kissé elragadtatva a fiatal Tamás Áront székely Homérosznak nevezte. Hogy látta: ez a székely származás előrelendítő vagy inkább kerékkötő volt számára?

Áron halála után 53 évvel elmentem Farkaslakára. Sipos Lajos hozta nekem az üzenetet a faluból, hogy hogy várnak, és ennek nem tudtam ellenállni. A sírnál, az emlékműnél kérték, hogy mondjak egy pár szót. Azt mondtam el, ott a falusiaknak, hogy tanú vagyok arra, hogy Áron bármerre járt a világban, bármit ért el, soha nem feledte el se érezni, se kinyilvánítani, hogy ő mindent innen kapott. Ő mindent innen szívott fel. És tényleg! Akkor mondtam, hogy olyan volt, mint egy szálfá, hogy a felhők közt voltak az ágai, de a gyökerei mindig itt maradtak. Mozdíthatatlanul.

És milyen volt, hogyan viselkedett, amikor hazalátogatott? '55-56-ban többször is visszament a szülőföldjére.

Ágnesnél, a testvérénél laktunk, annak volt egy tisztaszobája meg egy konyhája. Lámpagyújtás után megjelentek a kis fények, ahogy jöttek az úton a kis lámpájukkal, és akkor ott összegyűltek húszan-harmincan, és ment a beszélgetés. A legnagyobb természetességgel volt köztük. S így fogadtak engem 53 év után is. Ágnes mindig mondta, de Áron is, hogy ha történetesen Áron nem lövi el az ujját, akkor Gáspárból lett volna valami nagy ember.

Meg is írta az emlékeit a Vadon nőtt gyöngyvirág című könyvben...

Állítólag abba ők nagyon belesegítettek, mert a Gáspárból persze, hogy nem lett nagy író, mert volt egy-két elemije.

Tehát volt ebben valami sorsszerű... Milyen típusú író volt Tamási? Hogyan írt? Mondanivalója volt elsődlegesen vagy írni vágyott? Számára az írás inkább mesterség volt vagy hivatás?

Nem tudott nem írni. Az neki anyanyelv volt, jött belőle, áradt. De nem dilettáns módon, hanem úgy, hogy keményen megdolgozott érte. Amikor valamire készült, szinte alvajáróként tett-vett, és látszott, hogy valami forr, valami érik benne. Abban a fantasztikus agyában kavargtak a dolgok. És amikor már a kiadó idegsokkot kapott, és az előleg is nagyon fogytán volt, kellett volna már valami, akkor elhatározta, hogy neki-lát. Ekkor következett egy kéthetes időhúzás; kitisztította az íróasztalt, a fölösleges dolgokat összetépdeste, eldobta, az író-gépet kitisztította, a betűket piszkotalanította, befűzte a sza-lagot. És akkor egy nap leült, hogy elkezdje az írást. Ott volt a bor, ott volt a kávé, ott volt a szivar, és akkor leült este, és írta egyfolytában. Ha egy hibát ejtett, abban a pillanatban kiszede-te a lapot, összetépte és az egész oldalt leírta. Nála nem volt piszkozat. Ez ment a nyomdába. Rendkívüli, ez tényleg hozzá-tartozik a lényéhez, az egész gondolkodásához. Egyszer meg-kérdezték tőle, hogy mi az írás titka. A válaszon nevettek ők is, még én is sokáig: „Csak tudni kell a szavak egymásutánját”. Erről van szó, hogy nagyon nehéz a szavakat jól elhelyezni. Ezt humornak fogták fel, pedig nagyon komoly. Nem tudom, ő hogy értette, humorosan vagy komolyan. Nála néha nem lehet-tett tudni, hogy most nevések, vagy nagyon gondolkozzak el.

Az íráshoz szüksége volt italra?

Nem. Ugyanannyit ivott, mint mások. Ha barátokkal beszél-getett, ha jött hozzánk valaki, rögtön kikerült a bor és az étel az asztalra. De sajnos ő elitta a máját meg a veséjét, úgyhogy ő le-gyengítette magát az élete végére, csak én ezt nem vettem észre.

Tartották a kapcsolatot az utolsó időszakban, a beteg-sége alatt, hiszen Ön akkor már újra férjénél volt?

Igen, férjem volt, társam lett, és marad, amíg élek. Áron mel-letti tanú szerepem véget ért. De az emberi kapcsolat meg-maradt. Mikor először jött el hozzánk, a férjem elment érte autóval, és haza is vitte. A fiam születésekor én az ötödiken voltam a Kútvölgyiben, őt az elsőre hozták a belgyógyászatra. Gyönyörű jókivánsággal 35 szál piros rózsát küldött egy nővérrel. A férjem mindig felrótta nekem, hogy nem mentem le hozzá. Nem tudtam levinni a friss anyaságom ragyogását a betegágyhoz. Tervezgettem, hogy eljön majd hozzánk, körül-vesszük szeretettel, és együtt leszünk mind.

Mikor derült ki Ön számára, hogy valóban súlyos a be-tegsége?

Én sose hittem el neki, korábban olyan ősegeszség volt. Nem hittem el. Azt tudtam, hogy súlyos beteg, de úgy gondol-tam: biztosan meg fog gyógyulni. Nem tudtam elképzelni, hogy belehaljon egy betegségbe. A szívét Hajnal Imre ke-zelte, mert olyan szívrohamai voltak, túlfűtött egyéniség volt. De hát mindent túlélte. Egy természetes Taigetosz volt, amiben ő felnőtt. Az édesanyja 11 gyereket szült, és ab-ból 5 maradt meg, és aki megmaradt, az viszont mindent kibírt már. Úgyhogy én ezt tapasztaltam. Ő mint a termő-föld, tényleg olyan volt. A termőföld pedig nem halhat meg.

Tamási Áron, Karinthy Ferenc és a pesti éjszaka

BORBÁS ANDREA

„**A**gyam fölé került Tamási fotója, Ágotától kaptam. Terített asztalnál ül, csészék, poharak, hamutartó, gyümölcs, az a fura kis csengettyűje, a borosüveg nyakában, ha jól nézem, apró koszorú, nemzetiszín szalaggal, ezzel szerette földíszíteni, megünnepelni az új palack kibontását. Homlokához szorított kezében cigareta, gallérja nyitva, mosolyogva, bohókásan tekint le, szinte kihívóan, mintha azt kérdené: no, hová megyünk este? Telefonszáma az ujjam hegyén, tizenöt esztendő múltán is fel tudnám társcsázní.”¹

Karinthy Ferencet és Tamási Áront a köztük lévő huszon-égy év korkülönbség ellenére baráti érzelmek fűzték egymás-hoz. S bár közelebbi kapcsolatba – ahogy Karinthy Ferenc fogalmaz – „az 56-os forró napokban”² kerültek, amikor is mindketten tagjai voltak az Írószövetség forradalmi bizottsá-gának, már 1952. július 3-án is hosszabb időt töltöttek együtt; Tamási Áron *Bölcső és Bagoly* című művének előzetes megvita-rásán. Ezen a beszélgetésen Karinthy Ferencen és Tamási Áro-

Tamási Áron otthonában, Budapest, 1962. szeptember 13.
(Petőfi Irodalmi Múzeum, foto: Molnár Edit)

